

افسانہ مژہ پلکات سازی

امتیاز عالم

تئنخیص (Abstract)

پلکات چھ افساںک کرڙو یتھ رتھ تے ماڙ بر تھ مکمل افسانے بنان چھ۔ افسانہ مژہ چھنے پلاس سوے اہمیت یوس انساڙ جسمس اندر آڻجھ ڏاڱھس چھنے۔ یتھ وچھن واڳو درآڻھو نه یتھ تے نظر انداز کر تھ هیکلن ٿيڻ۔ پلکات گو واقعاتن همز سو کرأڻي ٻانکل یتھ کردار تپ ٿئڙ عمل واٹھ دوان چھ۔ افسانہ مژہ پلکات اہمیت چھنے، پلاس مژہ چھنے سوے حرکی واقعہس۔ پلاڻج یه حرکت چھنے پاڻو مرحلو مژگر تھ انڊ لبان۔ یمہ پاڻو ه مرحله چھ، گوڏ، کشکاش، نقطه عروج (Climax)، ہمُن ٿي انهن۔ نقطه عروج حس چھنے اتحہ مژہ مرکزی اہمیت حاصل۔ یه چھسہ مقام پلکات روایتی تصویر تھ اتحہ نظر یہس تحت آیه کہیا بنے پلکات افسانے لکھنے مگر یم افسانے هنکو ٺڻے عام قاریس پننس گرفنس مژہ اتھ۔ ووڙ چھ عام پاڻھو افسانے خاطر افسانو یتھ (کہانی پن) لازمی قرار دنے آءڻ، افسانو یتھ چھنے واقعاتو ذریعہ پاؤ سپ ان تے واقعاتن مژہ چھن طا ہر پاڻھو نے صحیح مگر داعلی سطحس پوڻھ ضرور منطقی واٹھ آسان۔ یہے منطقی واٹھ چھ پلکات تے افسانہ مژہ چھنے آنج اہمیت تھ مقام مُسلم۔

کلیدی الفاظ: آڻجھ ڏاڱھ، کرأڻي ٻانکل، حرکی واقعہ، نقطہ عروج، افسانو یتھ، منطقی واٹھ۔

تعارف:

افسانہ پوآز بروٹھہ لگ بھگ 190ءری امریکہ میں مژتھنے تے پتہ ووت دبھکس کونس کونس مژز۔ نقاد چھ گوڈ بیک افسانہ نگار ایڈگر ایلین پوس (Edgar Allan Poe) ماناں۔ اُمُر سُند واحد تاثر آتی افسانہ ”The Fall of the House of Usher“ (اشر ک مکانہ) چھیسو 1832ء اندر امریکا کس سبڑے کو رینا و کس ہفتہ وارس مژز۔ ابتدا کہن پڑھن هن شیدھن اورین یورپ تے امریکہ کہن سرحدن تاے محدود روز بے کن گیہ افسانے تقیدتہ آتی پاؤ، ایڈگر ایلین پوے چھ گوڈ بیک نقادتہ بگ افسانکس تقیدس ابتدا اگر تھ تھیل ہاتھورن سندس ”Twice-Told Tales_1837“ (دو یہ پھر و نہ مہ کتھ) افسانہ مجموعہ تقیدی موازنہ کو رویں 1882ء مژر گرا ہمز میگزین میں مژر چھاپ سپ۔

افسانہ چھ سہ اکھ جدید ادبی صنف یتھ مژران انسان سائز حقیقی زندگی ستر منسوب کا نہہ اکھ مخصوص تہ مختصر واقعہ لسانی ترجمائی پراؤ تھ پرن والس بصری وقوف کرناو۔ ووڈ گوا فسانہ رؤ دنہ گنہ اکس مخصوص تعریفس اور۔ قتنس گردش ستر ستر بداؤ افسانے کو تعریف نہ پڑھ موکھ۔

افسانہ کس تائیرس مژر چھ کھیا جویات کار فرمائ۔ یہم بنیادی جو چھ افسانہ خاطر لازمہ ملزم، یعنی مژر واقعہ، کردار، پلاٹ تے مکالمہ بیتھ خاص پاٹھ کابل ذکر چھ۔ یہو جو یا تو مژر چھے پلاٹس مرکزی اہمیت حاصل۔ پلاٹ متعلق چھ گوڈ بیک تصور ارسطون پنہ کتابہ ”پوئیکا ہس“ (Poitics) (مژر قائم کو رومت۔ تھر دیڑ پلاٹ گوڈ نجح ضرورت ”وحدت“، ”قرار“ ارسطون چھ پلاٹ خاطر یہ شرطتہ تھوومت نے اتھ گڑھ باضابطہ ”گوڈ“، ”مژر“ تے ”اند“، ”اسن۔ اُمِر تصور مطابق چھ اختر محی الدین سُند“ ”دھد و زن“، صوفی غلام محمد ”ثرے ثڑوڑ“ تے امین کامل سُند“ کو کر جنگ“ پیو کھیا افسانہ نمایاں۔ تھ سُند پہ نظریہ چھنہ سارے افسانے ہند خاطر متحمل تھ خاص پاٹھ کو رو دنے جدید افسانہ اتھ نظر ہس آؤیں۔

پلاٹ چھ افسانک کر فرزو، یتھ رتھتھے ما زبر تھ مکمل افسانہ بنان چھ 1۔ پلاٹ گوڈ واقعاتن ہنز سو مر بوط ہانکل یوس کردارن تے تھنہ عملہ دسرواٹنہ پیچہ۔ پہ چھ افسانک تھر کو ہنڈ۔ افسانہ مژر چھے اچ

سوے اہمیت یوس انسانی جسم اندر اڑ جو ڈاچس چھے، یتھو چھن والو درائٹھو نہ یتھوتہ نظر انداز کر تھے ہیکن نہ۔ پلاٹ چھٹا کہ کھوتے زیاد یا اکے واقعہ کو مختلف وقت مژرو و پیشتر پہلوا کھا کس ستر مر بوط شکل اندر واٹھی عمل۔ لحاظ چھٹا پلاٹ و قیچی حرکت یتھا کہ پہلو پیٹھ بیس پہلوں تام یا واقعہ اکہ پہلو پیٹھ، اکہ ٹھہرہ یا ٹھہرہ کہ اکہ حصہ پیٹھ بیس حصہ تام اکھ موخر سفر نامہ۔

حرکت چھٹا پلاٹ خاٹر لازمی۔ افسانہ مژر یٹھ پلاٹ اہمیت چھے، پلاٹ مژر چھٹے تو ہے حرکی واقعہ س۔ ”اکھ اوں بادشاہ“ چھنہ پلاٹ۔ پیچھے صرف اوک پہلو دار واقع۔ ”اکھ بادشاہ اوں ظلم کران“ یاونو ”اکھ اوں ظالم بادشاہ“ پیچھے حرکت ہتھ تھے اور کنڑ چھس پلاٹکو امکان ہے۔ E.M. Forster تھے چھٹے تقریباً پی وناں:

"The king died, and then the queen died, is a story, while the king died, and then the queen died of grief, is a plot" 3

افسانہ نگار نش چھٹے حرکی عصر کہ بقا مولہ تجسسک تھے تذبذب بک سہارا کھون ہتھیار۔ پتھ کیا گو و؟ پتھ؟ ووڑ کیا سپد؟ چھڑا زلی سوال تھے اتحہ جواب دینے پیچھے افسانہ کہ براوٹے حرکت۔ پلاٹ پیچھے حرکت چھٹے پانٹن مرحلن پیٹھ ڈرتھ۔ یہم پانٹھ مرحلن چھڑ، گوڈ (Exposition or Introduction)، کشمکش (Rising) (Climax)، کشمکش (Resolution or Falling action)، ہمن (action)، نقطع عروج (Falling action)۔

-End)

پلاٹ ”گوڈ“ (Exposition) چھٹہ حصہ یتھ مژر افسانہ نگار کردار متعارف گرتھ کم کاٹھے زانکاری دیے۔ ”کشمکش“ (Rising Action) چھٹہ دویم مرحلہ یتھ مژر کردار متحرک سپد تھے کاٹھے نتھے کاٹھے عمل کر۔ پیچھہ سہ مرحلہ یٹیلہ کردار نشیب و فراز و مژر گرتھ مختلف چلینجن ہند مقابلہ گرتھ خطر مولہ ہتھ

گنہ نتے گنہ تصاویح شکار گڑھ۔ تریم پُچھ نقطہ عروج (Climax)، یہ پُچھ سہ مرحلہ ییلہ کردار نتے واقعہن ہنزہ کشمش نتے تذبذب انتہا ہس واتہ نتے ونہ آئٹر سرزائی کل گنہ۔ ڈورم مرحلہ پُچھ ”ہمن“،) Falling Action اوتھے اوتھے پُچھ پران دوں نتچ بوزنے خان طریار ہیوان گوھن۔ پانیم مرحلہ پُچھ ”اند“ (Resolution) یہ پُچھ واقعہ نتے کردار صاف گوھن کن نتچ بروٹھہ کن پینک مرحلہ۔ یہ مژہ ہنکہ کاٹھہ مرحلہ سیٹھاہ ڈھونٹ نتے کاٹھہ سیٹھاہ زیوٹ اُستھ۔ پلانچ یہ مرحلہ وار ترتیب سمجھو صوفی غلام محمد پسند ”ثریہ نڈو“، افسانہ کہ پلانچ وہ ہنے کرتھ۔

افسانہ کہ پلانچ مرحلہ وار ترتیب چھے یتھ پاٹھر غنی، عبداللہ نتے محمد سند سلطان صوفی پسند س کار خانس مژہ کام کرنے۔ تھیز کامہ ہنزہ زانہ کاری نتے دکانگ صورتحال چھ پلانچ ”گوڈ“، سلطان صوفی سپنڑ غنی نتے عبداللہ ہس لکھ کڈنے نتے محمد سند تیس پتھر لگانے ستر چھے پلانچ مژہ کشمش وہ تلان یوسہ نتمہ وی نقطہ عروج س واتان چھے ییلہ سلطان صوفین غنی نتے عبداللہ خلوکھ پاٹھر گپتھ پنیس Favours مژہ اونچہ محمدس کار خانہ مژہ لٹاویہ باپتھ ووں۔ محمد ن ڈیغنی نتے عبداللہ ہس گن نظر۔ مگر تم وچھن کلہ بون گن ڈھنٹھ کام کران زن نہ نتمن اوکن کنے اوس۔ سہ کھوت ہیورتے نیران نیران ووں غنی میں نتے عبداللہ ہس گن ڈیغنہ ڈڈو!۔ امر ساعتے چھ سانس دس دکے لگتھا کھ عجیب کیفیت وہ تلان۔ اٹھر ہنر پتھر پلانچ آکے کھر ہمان نتے ”اند“ چھ یتھ پاٹھر ”غمی میں نتے عبداللہ ہس لج دس گرائے ہش۔ یہو کر یو سہی نتمن نیرن محمدس پتھر پتھر مگر زنگہ دڑا کیھنے کینہ!۔ افسانہ کس پلانچ پتھر چھ نمبرا کھ مرحلہ ”گوڈ“ حاوی یسون تقریباً افسانگ 45 فیصد حصہ چھ۔

پلانچ کو پانزو مرحلہ مژہ چھے نقطہ عروج س مرکزی اہمیت حاصل۔ یہ پُچھ سہ مقام ییلہ واقعات پنیس انتہا ہس پتھر اوتھ پران وائس یتھ حدس تام محو کرن زیس سند دنیا روز کیثڑھس کالس صرف اٹھر افسانوی واقعہن تام محدود۔ پلانچ مژہ نقطہ عروج (Climax) اہمیت گوھ یہ کتھ ستر ٹاکا پر زی

کیفیت ہونقادوچھ پلاٹ خاطر صرف یوتے ون کافی زونمٹ ز افسانس مژ واقعات پنیس انہا ہس پڑھ واتناو ن گو و پلاٹ۔ وو ن گو و واقعات پنیس انہا ہس تام واتس مژ گو ھنے افسانے نگار سفر ظاہر کا نہہ کرنے آئے کوشش یا بناوٹ در آنٹھ کر تنر بلکہ گو ھنے واقعات ہند تسلسل پائی پانے اتحہ بلند درجس تام واتناو ن۔ یہے چھنے کامیاب پلاٹ ڈمانٹ۔ اگر افسانے نگارن افساء کو تمام لواؤ زمات بروے کار از متر آسن مگر پلاس مژ آسن نے واقعات پنیس انہا ہس تام و اتحہ ہکو متر۔ یہ افسانے چھنے قاری پسند ہن جذبات پڑھ کا نہہ اثر تراوگ ک حامل۔

نقطہ عروج خاطر پچھ جاندار آسن لازمی۔ اگر نقطہ عروج حس اندر پاؤ دسپدی میں تاشرس متعلق قاری سندس ذہنس مژ اکس ٹھیس تام تھے پھیال گز ریو زا مہ علاوہ تھے اوس کیفیتہ سپدن ممکن تیلہ چھنے پھ نقطہ عروج چبڈ بارنا کامی۔ بلکہ گو ھنے نقطہ عروج ٹھنھ با اثر آسن ز قاری گو ھنے یہ بھنسن پڑھ مجبور ز واقعات ہیکیہ ہن صرف اتحہ حس تام و اتحہ ٹیلی سپدن اوس ممکن۔ نقطہ عروج کس موقعس پڑھ و اتحہ گو ھنے افسانے نگار اتحہ زیاد طوال تھ دیکھ قائم تھاون تکیا ز جذباتن ہشر شدت زیاد کالس قائم تھاون چھنے فنی عیب تھے کمزوری۔ امہ ستر ہیکیہ قاری پسند ہن رجحاناتن مژ بسیار فرق ہتھ تھے ہیکیہ عدم دلچسپی ہند شکار گو ھنھ۔ نقطہ عروج جک خاص مقصد چھنے پھ کر پرن و اس افساء کہ انعام (اند) خاطر پتیارتا کہ امیک خاتمہ یا اند باسہ نے غار فطری۔ وو ن گو و قاری شدت آمیز ٹھنھ با پت تیار کر نے خاطر چھنے صرف نقطہ عروج یوت کافی بلکہ چھنے پیہے تھے کیفیتہ چیز درکار۔

افسانگ اہم مددعاۃ خوبی چھنے امیک اختصار۔ پلاٹ کر ترتیب کاری ہند چھ اتحہ مختصر بناوں مژ اہم روں۔ یہے وجہ چھنے حقیقی افسانے نگار کر نے ہر گز تھے افسانگ پلاٹ تمکہ اصل یا موضوع واقعات کہ ابتداء پڑھ شروع، بلکہ بنا تو میک ابتداء بلکل مژس یا اختتام پڑھ شروع کر تھ تھ دلچسپ۔ ظاہر ان پھ عجیب باسنے با وجود چھ اتحہ مژ کہیا فنی گون۔ ”حاس چھ روٹل“، ”ٹس“ تھے ”آدم چھ عجب ذاتھ“ ہیوڑ کہیا افسانے چھ

أُمیج واضح مثال۔ ”حاس چھ روئل“، افسانے چھ وسٹھ شروع گوڑھتھ ابتدا ہس تے انجام س کرتھ انلبان۔ ”وں“ تے ”آدم چھ عجب ذاتھ“، افسانے بنیپہ پنھ اختتام پٹھ شروع گوڑھتھ قاری ہنڑی دچپسی ہند مرکز۔ وسٹھ یا اختتام پٹھ افسانے شروع کر گک مدعے چھ ز قاری سپد اولہ پٹھے افسانے کس روحس مژدا خل تے دچپسی کڑس بروٹھ کن پکن کل۔ یہ دچپسی برقرار تھاوس مژر چھ پلاٹک رول نمایاں تے اُمی سپد افسانس مژوحدت تاثر (Unit of impression) پاڈ۔

کامیاب پلاٹ خاطر پڑھ لازمی زیپہ گوڑھ قاریس پٹھ ہمہ جھت گرفت گرتھ ہمکن۔ قاریس گوڑھ اکھاکھ کتھ حقیقیس قریب لبنتے نہ کہ تھ گوڑھ شک و شہر روزن تھ بزم لگن۔ کامیاب پلاٹ نشانی پھنے یہے، خاص پاٹھ گوڑھ افسانے کس آخر پٹھ قاریس یہ احساس سپدن زیلی سپدن اوں ممکن گمراختام بروٹھ گوڑھنے تمس اکھر ٹھتھتے اُمیک انداز آسن۔

ازکل چھ افسانیکس تکنیکس مژر بسیار پاسل تبدیلی رونما سپر ہمہ مگر تکنیک روب بدلتے باوجود چھنے اُمیک گرتھ (Structure) روئک کاٹھے خاطر لاحق۔ رتن لال شانت چھ اُمیج وضاحت یتھ پاٹھ

کران:

”از چھ افسانے، کاشر افسانے ہتھیوت بدیومت ز پرن و اُلس چھ باسان اتھ مژر چھ بنے ترتیب خیال یا احسان یا زیپہ چھ گئے گرتھتے روم۔ اتھ اندر چھنے کاٹھے خاص عنصر نون یا پیپہ کاٹھے عضر سرس لجے یوان، بلکہ واریاہ لٹھ چھ یا از کہ ڈھنی انشتاڑک منتشر روب ہیو پراوان باسان۔ مگر اُمیک مطلب چھنے یہ ز بدلان بدلان کیا چھ افسانے وڈ کتھاے عضر کہ واؤ حدمولے خصوصیہ نش تے ڈھنے گومت۔ تھ اگرے کتھ ہند ذر تھ اتھ موجود چھ تیلہ ہیکو اتھ مژر پلاٹ تان پد کڈ تھ۔ باقی جون ہمیز چھنے کتھے۔ تکنیک ہمکہ بدیپہ استھ، مگر اُمیج گرتھ (ستر کھر) گوڑھنے گن۔“ 4

تبدیلی چھے وتنگ تقاضا تے اکھلازمی افطربی عمل۔ جدید دورس مژسپر ادیب کس پر بخہ اکس شعبس مژرتبدیلی روئماں۔ اسہ دون ہیر کنہ ز افسانہ تہ رودنے تبدیلی ہند امر اٹرنشہ چھے۔ اتح آپہ تیز تبدیلی زریوایتی پلاٹچہ ترتیب کاری ہند تصور تام بدئیو۔ جدید افسانہ نگار و نویون زیبیلہ نے زندگی مژرا کا نہہ نظم و ضبط قائم چھتیلہ چھا افسانہ مژر پلاٹ آسُن اکھ غار فطربی عمل۔ اتح نظر بیس تحت آیہ کہیا بے پلاٹ افسانہ لیکھنے۔ علی محمد لون سند ”شتر“، فاروق مسعودی سند ”سماہ“ تے اختر محی الدین سند ”ڑتے چھک ڑتے چھک“، ہوک کہیا افسانہ چھا امی نظر ہک پا داوار۔ قائم افسانہ چھ پنہ جایہ بسیار پاسل تے منفرد اہمیتکار حاصل۔ ووڑ گو روایتی پلاٹ بند افسانہ پرن وول عام قاری چھ یمن کے پہن ما زان، مگر امی با وجود تھے چھے یہ نہ اہمیت مسلم۔ یک بخت مطلب چھنہ ہر گز تھے پہ ز پلاٹ کیا گو و افسانہ مژر بلگلے خارج تے اتح کیا روز نہ کا نہہ اہمیت حاصل۔ ختا کہ یہم بے پلاٹ افسانہ تخلیق کرنے آپہ یمن مژرتہ چھے پلاٹچہ کنہ بتتے گنہ ڈھلائے ہنڑ جلک دید مان۔ بقولہ رتن لال شانت ہمکو کتھاے عنصر کہ اکہ ذر چھ موجودگی ستھ تھے یہ مژر پلاٹ آسانی سان بد کڈتھ۔

افسانہ خاطر چھے افسانویتھ لازمی۔ افسانہ ہنکیہ کردار وراؤے صرف اکہ ڈھنی صورت حالگ بیان استھ۔ افسانہ ہمکہ بیانہ روں صرف ٹھنڈن پھٹمن خیالن، آسنگن (ٹلازلان) تے لفظی تصویرن ہنڑ ترتیب استھ۔ مگر افسانویت وراؤے ہمکہ نہ ہر گز تھے استھ۔ پلاٹ چھ افسانہ افسانویتھ بخشان۔ یوسہ یاتھ کتھاے عنصر رنگو یاتھ واقعی (دائلی یا خارجی) ترتیب رنگو پر بخہ رنگہ کس افسانہ مژر موجود آسان چھے۔ واقعاتن مژر چھے ظاہر پاٹھو نے سہی مگردا غلی سطح پڑھ ضرور منطقی واٹھ رواں۔ پہنے منطقی واٹھ چھ پلاٹ تے افسانہ مژر چھے اتفاق اہمیت مسلم۔

حوالہ جات:-

- 1 ڈاکٹر تن لال شانت، افسانہ کیا گو، کاشش ڈپارٹمنٹ کشمیر یونورسٹی 1985ء، ص 26۔
  - 2 ڈاکٹر تن لال شانت، افسانہ کیا گو، کاشش ڈپارٹمنٹ کشمیر یونورسٹی 1985ء، ص 28۔
- E.M. Forster, *Aspects of the Novel*, 1927 Page No. 61 3
- 4 ڈاکٹر تن لال شانت، افسانہ کیا گو، کاشش ڈپارٹمنٹ کشمیر یونورسٹی 1985ء، ص 25۔